

Kap 68 : Victoria av Baden (I) – Något om källäget.

”Smickret framställer furstarna sådana de borde vara.”
Drottning Kristina (1626-1689)

Att skriva om Gustaf V:s gemål Victoria av Baden (1862-1930) är på gälläget inte det lättaste. I samband med bröllopet 1881 lät föräldrarna publicera en del uppgifter om hennes uppväxt.¹ Därefter publicerades under lång tid enbart officiella fotografier, hovbulletiner, tidningsreferat från representationen och en del (engelsk) kritik av hennes tysksympatier. Den svenska journalistkåren förefaller ha varit handlingsförlamad inför föremålet. Ännu 1888 lät det så här:

Att här lemna någon mera detaljerad skildring af de trenne furstinnornas personligheter [Oscar I:s ogifta dotter prinsessan Eugenie av Sverige och Norge, Oscar II:s gemål drottning Sofia av Nassau och Gustaf V:s gemål kronprinsessan Victoria av Baden] kan naturligtvis så mycket mindre komma i fråga, som det väl knappast finnes någon i vårt land, som ej känner dem. Såsom för drottning Sofia, kronprinsessan Victoria och prinsessan Eugenie gemensamt utmärkande egenskaper kunna vi emellertid ej underlåta att framhålla den allvarliga *gudsfruktan*, som lärt dem blicka djupare än till tingens ytlighet och skåda högre än allenast till världens nöjen och fåfänglighet; den vidsträckta *välgörenhet*, som ej låter något tillfälle att lindra nöden gå sig ur händerna, och som finner den ädlaste njutning i att, helst i tysthet, göra godt; vidare den varma och innerliga *kärlek* till deras närmaste, hvilken inom vårt kungl. hus skapat ett det starkaste familjeband, som ej af något kunnat försvagas; samt slutligen den höga *bildning*, som de trenne furstinnorna ega, och som ställer dom öfver de flesta af samtidens furstinnor.²

Bodde man i Stockholm, hade hovförsänkningar och läste Post- och Inrikestidningar kunde man följa Victorias liv i stora drag men eftersom hon tillbringade halva året utomlands var det stora kunskapsluckor även så. 1899 publicerades en längre artikel om hennes Rom-liv³ men det var mera information om hennes umgänge än om henne själv. Inte heller blev man klokare av skrivierna kring 50-årsfirandet 1912, idel beröm från ytligt bekanta:

Som kronprinsessa syntes likväl drottning Victoria icke mycket för offentligheten. Man kan stundom få höra någon som talar om, hur hon körde sitt hvita spann öfver Norrbro, en furstlig och flyktig syn, försvunnen i samma ögonblick man fått ögonen på den. Först då man träffat någon, som kommit i närmare beröring med henne, får man en mera konkret bild, och det visar sig att omdömena alltid stämma samman och komplettera hvarandra. De som t. ex. fått förevisa för henne något af de sociala företag, hvaraf hon är varmt intresserad, berätta om en klok och älskvärd kvinna med en enkelhet och hjärtlighet, som dock aldrig kommer en att glömma, att det är drottningen man talar till. Hennes intresse är icke mekaniskt och tilltvingadt, önskar hon ta del af en sak, gör hon det grundligt, och de frågor, hon gör, visa att hon förstår sitt ämne. I Tullgarnstrakten är drottningen mycket afhållen för sin älskvärdhet och för sin taktfulla finkänsliga välgörenhet, och säkert har hon få så hängifna undersåtar som flickorna i den väfskola på Tullgarn, som hon skapat.⁴

¹ Sjöberg red 1881: ss. 47-62; Trenkle 1881: ss. 11-20.

² ”Iduns qvinliga porträttgalleri.” Idun 1888:2, s. 10.

³ Bildt, Carl. ”Kronprinsessan i Rom.” Idun 1899:20, ss. 1-6.

⁴ ”På drottning Victorias 50-årsdag.” Idun 1912: s. 516.

1920 hade det ackumulerats så mycket information att författaren Cecilia Bååth-Holmberg vågade sig på en biografi.⁵ Underlaget var svenska och tyska tidningar, Victorias dagbok om Egyptenresan⁶ och ytterligare intervjuer med ytligt bekanta. Det är ingen lyckad bok. Kanske en fjärdedel av innehållet är Victoria och halva den delen är hovsmicker. Resten av boken är släkt, familj, extern verksamhet och slotten hon bott i. Gustav Åsbrinks halvofficiella hyllningsbok till 60-årsdagen 1922 – ett kompilat av uppsatser från hovet och närstående – var mera detaljerad men hade samma upplägg.⁷ Den hade karaktär av curriculum vitae. Att läsa den är som att studera Victoria genom ett teleskop. Tillkomsthistorien är oklar men förmodligen har hon godkänt texten.

Inför 50-årsdagen 1912 fick Aftonbladet tillträde till Tullgarn⁸, inför 65-årsdagen 1927 lyckades Vecko Journalen intervjua två anställda om matmoderns vardagsliv⁹ och efter Victorias död 1930 uttalade sig vänkretsen¹⁰ och även sonsonen Lennart.¹¹ Det framgick att Victoria hade en uppsluppen sarkastisk sida svår att förlika med hennes kunglighet.

Dödsåret publicerades fyra hyllningsböcker av Gustav Åsbrink (red. 1930), Lars Hökerberg (red. 1930), Hans Key-Åberg (red. 1930) och Hemmets veckotidning (H-V 1930). Eventuellt kan man också räkna in Waldemar Swahns familjeskildring samma år (1930: ss. 53-103). Åsbrink kompletterade Victorias cv och beskrev begravningen, Hökerberg inkluderade en persontekning baserad på intervjuer med okända närstående som kan sammanfattas: ”Victoria var ingen dussinmänniska. Hon var en drottning och det hade varit en ära att tjäna henne!” Key-Åberg inkluderade en nekrolog av sonen prins Wilhelm – samtidigt en elegi och en hyllning till Victorias Nietzscheanska credo: ”Den som Gud pålägger en plåga ger han också kraft att bära den!” Hemmets veckotidning uppehöll sig vid ungdomsåren och bröllopet. Det var meningen att även hennes läkare Axel Munthe skulle skriva om henne men det blev aldrig av.

Därefter var det tyst om Victoria fram till krigsslutet då hennes hovdam & statsfru 1901-1907 publicerade sina minnen.¹² Några år senare publicerade även hennes son prins Wilhelm och sonson Lennart Bernadotte sina minnen.¹³ Ytterligare minneslitteratur var Maud von Steyerns biografi om sin far greve Fredrik Wachtmeister (1855-1919) – kammarherre, monarkistisk politiker och gift med en av Victorias hovdamer¹⁴ – och Victorias chaufför Carl Stensons (1876-1949) dagbok.¹⁵

*

Victoria hade en omfattande korrespondens – mest med Gustaf & föräldrarna – som hon lät bränna. Att döma av det lilla som finns kvar var det instruktioner om hushållet & barnen, artighetsfraser, skvaller, politiska & religiösa utbrott och beskrivningar av hennes dagsschema, umgänge och krämpor. I autodafén ingick hennes poesi. Hon tog också ett löfte

⁵ Bååth-Holmberg 1920: ss. 143-343.

⁶ kronprinsessan Victoria 1892.

⁷ Åsbrink red. 1922.

⁸ Jaya 1913: ss. 5-17.

⁹ ”Några smådrag ur Majestätets vardagsliv.” Vecko Journalen 1927:32, ss. 12-13.

¹⁰ ”Drottning Victorias gamla vänner ha ordet.” Vecko Journalen 1939:15, ss. 26-29,35.

¹¹ Lennart Bernadotte. ”Rackartyg och hovetikett.” Vecko Journalen 1937:23, ss. 14-15,44,52.

¹² af Klercker 1944.

¹³ prins Wilhelm 1938, 1951 & 1952; Bernadotte 1966 & 1995.

¹⁴ von Steyern 1962.

¹⁵ Stenson 1977.

av vaktmästaren på Tullgarn Isak Blom att förstöra hennes fotografier. Detta dröjde dock till bouppteckningen efter Gustafs död. Blom och en kollega Helge Karlsson lastade då allt de hittade i en eka och sänkte det i sjön utanför Tullgarn. Det var både familjebilder och originalnegativen från Egyptenresan.¹⁶ Även Gustaf lät bränna sina privata brev:

Platsen för ”exekutionen” var stora värmepannan vid Slottsbacken. Kungen och prins Wilhelm var med under de första timmarna. Sällskapet i sin helhet utgjordes av riksmarskalken, vårdaren av Bernadotteska Familjearkivet professor Torvald Höjer, riksmarskalken Birger Ekeberg, ståthållare Torsten Friis och Carl-Fredrik Palmstierna. Koffert efter koffert fördes fram, tömdes på brev som brändes ... Konungen hade sett mycket betänksam ut. Han om någon insåg hur mycket av historia, av kulturhistoria, av levande minnen som gick förlorade. Men Gustaf V och hans gemål hade så befallt. I två dagar fortsatte man att bränna. Sedan var allt aska och borta med vinden ...¹⁷

Eftervärlden har velat förklara kungaparets agerande med att de tog mycket illa vid sig av prinsessan Marias memoarer & Gustaf senare av Haijbyaffären. Kungahusets goda namn och rykte skulle försvaras genom en total mörkläggningskonsekvens blev ett sorts ”socialt självmord” så att ingen – inte ens den närmaste familjen – hade några kunskaper om deras relationer och privata intressen. Kanske inte vad de hade tänkt sig.

Något liknande skedde i Tyskland. Efter novemberrevolutionen 1918 lät Victorias mor bränna Karlsruhes slottsarkiv – privatbrev och annat känsligt. Under andra världskriget bombades slottet och ytterligare delar av arkivet förstördes då. Ett 500-tal av Victorias fotografier 1901-1904 återfanns på Mainaus vind och donerades 1966 av Lennart Bernadotte till Tekniska museet.

*

Här skulle allting kunnat sluta men naturen, särskilt den mänskliga naturen, hatar tomrum. Från 1963 publicerades ytterligare skildringar av Gustaf & Victoria baserade på en med tiden närmast total dammsugning av den information som fanns kvar. Ambitionen var att skildra Victorias kärleksliv, konstnärskap och politik. Längre biografier skrevs av prästen Heribert Jansson (1963), journalisten Margit Fjellman (1980), tidningsmannen Gustaf von Platen (2002), historikern & professorn i journalistik Stig Hadenius (2010) och prästen & professorn i kyrkohistoria Anders Jarlert (2012). Kortare biografier skrevs av Lars O Lagerqvist (1979), Ann Grönhammar & Lena Nordström (1986), Agneta Ulfsäter-Troell (1996), Herman Lindqvist (2006 & 2010) och Kerstin Hagsgård (2010). Victoria förekom även som biperson i Gustaf V- & Axel Munthe-biografierna (Åsbrink 1918; Åhfeldt 1932; Swahn 1938; Lundebeck 1952; Tjerneld 1973; Jangfeldt 2003) och som föremål för ett antal specialstudier (Hultman 1996; Grundberg 1999; Hedin 2001; Sundberg 2004: ss. 244-247; Dahlström 2006; Jarlert 2010; Alm & Johansson 2012; Fabiansson 2014: ss. 345-353).

Den nytillkomna informationen var dagboksfragment, bortglömda brev, förbisedda tidnings- och arkivuppgifter och en bättre förståelse för kulturklimatet och hennes livssituation. Det sagt svajade ofta de uppdaterade tolkningarna. Mantrat var: ”En perfekt drottning – för ett annat klimat, ett annat land och en annan tid.”¹⁸ Victoria framstår som en rojalistisk kuf – både föräldrad, överintelligent, ömkansvärd och omdömeslös. Mitt eget upplägg är att

¹⁶ Alm & Johansson 2012: s. 243.

¹⁷ Fjellman 1980: s. 198.

¹⁸ Ulfsäter-Troell 1996: s. 365.

komplettera hovets uppgifter från 60-årsjubileet 1922 för att med mera information kunna mejsla fram en bättre bild av Victoria som människa & ”politisk person”. Den består av tre delar som redovisas i varsina kapitel: Hennes person (fram till bröllopet), hur hon uppfattades (som kronprinsessa) och hur hon agerade (som drottning). Victoria påstås även ha haft två eller tre älskare. I likhet med Gustaf är denna information helt baserad på rykten och redovisas därför separat i ett appendix 2.